

РОН ЛІБЕР

ЯК ГОВОРИТИ З ДІТЬМИ ПРО ГРОШІ

Переклав з англійської

Антоніна Ящук

і Казимир Мужановський

«НАШ ФОРМАТ» • КИЇВ • 2019

Купить книгу на сайте kniga.biz.ua >>>

ЗМІСТ

Відавтора	9
1. Навіщо нам говорити про гроші	11
<i>Відповідальність, якщо ми не знали в їхньому віці, та сила щирих розмов</i>	
2. Як почати розмову про гроші	23
<i>Цікавість, напівправа й одна найкраща відповідь на всі запитання про фінанси (а також про секс і наркотики)</i>	
3. Списи, поділіні над кишеньковими грошима	47
<i>Три скарбнички, неоплачуване виконання хатніх обов'язків і дуже багато перешкод</i>	
4. На що дітям найкраще витратити гроші	69
<i>Рейтинг радості, кувильший ринувал бабусі Дан і важливість музичних магазинів</i>	
5. Невже ми виховуємо дітей матеріалістами?	83
<i>Зубна фея, витрати на заняття спортивні і школа, яка пропагує скромність</i>	
6. Як говорити про благодійність	106
<i>Вісти не словом, а ділом: пожертви розміром долар, тисяча і лілльон</i>	

7. Чому діти мають працювати	129
Уроки праці на фермі, оплата власного навчання й узагальнена теорія про збирання пляшок	
8. Діти, яким доля вділила щедрий шматок	147
Як навчити наших снів і доньок вдячності, милосердя й розуміння	
9. Достатньо-це скільки?	171
Усе про переговори й компроміс	
Подяки	180
Примітки	184
Бібліографія	187

ВІД АВТОРА

МЕТА цієї книжки - стати приводом для розмови про грім: усім'я:х, 11Колах і громадах. Та сподіваюся, що це видання стане стартом для обговорень й аж ніяк не ви- черпає: їх.

Пишучи цей текст, я припускав, що мої читачі мають середній дохід або трохи більшій'. Але ідеї, викладені тут, будуть актуальними і для сімей, які живуть на менші статки, і для тих, що оперують мільйонами. Використовуйте їх на власний розсуд, до різних дітей різного віку вибирайте з книжки різні підходи. 1, будь ласка, анішть мені про власний досвід спілкування на сайті ronlieber.com.

У тексті я говорю від першої особи однини та 11можли: «я» або «ми», а також переважно вживаю слово „діти» («чада»). На це Едві при'ікни. Ми, батьки, одностайю в тому, що хочемо навчити дітей правильних цінностей, розвинути в них найкращі риси характеру. Що ж до множини слова „діти», то я вживаю цю форму суто для зручності. У мене тільки одна дитина, і я добре знаю, що далеко не кожна родина має:двох чи більшедітей. Зате завдяки формі множини мені легше уникати займенників «він» або «вона...

Багато ідей, викладених тут, обговорювалися на моїй сторінці у фейсбуці facebook.com/ronlieberauthor, на просторах цієї соцме-

-
- Для США він становить близько 50 тис11ч доларів на рік - ПріУП. ,іер.

режі я також зустрів кількох людей, про яких писатиму далі. Запрошую вас уподобати мою сторінку, якщо вам цікаво було б стежити, як упродовж кількох років розгорталася дискусія навколо теми цього видання.

Чимало ідей, описаних у книжці, також виникли під час моїх виступів у школах та на зібраннях громад по всій країні, а ще - коли я писав колонки для New York Times.

Усі цитати в цій книжці справжні, і на сторінках з'являються реальні люди. Я описую випадки, які насправді сталися в житті, без домислів і прикрас. У кількох місцях я змінив назви міст (але тільки їх), коли мої співрозмовники не хотіли приєднати до себе надто багато уваги чи не бажали ставити в незручну ситуацію друзів або членів родини. Імена Маджоліна Девіс, Бремсон Деві, Люсі Лоріст і Стефані Джосс - несправжні.

НАВІЩО НАМ ГОВОРИТИ ПРО ГРОШІ

*Відповідальність, якої ми не знали в їхньому віці,
мала широкі розмови*

У 20-й році зі мною майже одночасно зв'язалося двоє батьків, які не знали, як у розмові з дітьми підійти до незручної теми грошей. Тоді саме зароджувалася загальнодержавна дискусія про нерівність: про те, хто має гроші, скільки й чому. А ще наступного року мала розгорнутися передвиборча президентська кампанія, і вже починалися розмови про те, хто зможе найкраще представляти всю Америку.

Ніхто не знав, чи будуть ці розмови масштабними й гучними. Але деякі допитливі діти, учні старших класів, читали новини, пов'язували тенденції в країні з різними ситуаціями у власних середовищах і зверталися до батьків. Чи заможна наша родина? Чи є багаті люди серед наших знайомих? Чому ви обрали саме таку роботу, якщо інша професія могла б приносити більший прибуток і ми, відповідно, жили б у кращому будинку та їздили б у розкішніші відпустки?

Батьки цих дітей не знали, що відповідати, і я дуже добре розумів, чому їм довелося звертатися до мене. У школах розглядати такі запитання не поспішають. Якщо вчителі беруться відповідати на них, зачіпаючи теми уряду, податків і політики, їхні відповіді можуть виявитися погуглено забармними (а той нудними). Якщо ж вони говоритимуть про поведінку й амбіції окремих людей, відповіді ризикують скотитися до рівня моральних суджень. Буває,

у класі точиться розмова про якісь важливі речі - а потім діти приходять додому й починають ставити дратівливі запитання батькам. І хай би **я** делікатно висловлювався **Вчитель**, наступного **рзН**(у, імовірно, у кабінеті адміністраці **Ш**(ОЛІ пролунає:дзвінок, бо хтось із батьків вирішив поскаржитися. У приватних школах, де немає потреби так жорстко дотримуватися загальнодержавних навчальних програм, говорити про гроші та соціальний статус іще важче. Адже діти, що там вчаться, походять з особливих сімей, яким пощастило мати достатньо грошей, щоб відправити своє чадо здобувати освіту в приватному закладі (або пощастило здобути фінансову підтримку на таку освіту). Та батьки й адміністрація приватних шкіл часто не готові обговорювати тему багатства і його впливу на дитину.

СЕРІОЗНІ ЗАПИТАННЯ, СИЛЬНІ ПОЧУТТЯ

А **я** щодо журналістів? Ми любимо складні запитання. За рік до того, як познайомився з тими двома батьками, я почав збирати колекцію саме з таких непростих дитячих «чому» про гроші. Щоразу, почувши класне запитання, я розміщував його на сайті New York Times. Чому до людини, яка просить у нас гроші, треба ставитися **дуже** обережно? Чи не краще віддати свій літній будинок тим, у кого взагалі немає житла? Чому в **нас** немає літнього будинку? Ти заробляєш менше, ніж тато? Ми бідні? Ті люди, які вдягаються у скромний одяг, - вони ліниві? Чи закінчаться у нас гроші тепер, коли ти втратив (чи втратила) роботу? Для кожного запитання я пропонував відповіді, читачі могли вносити корективи, і для всіх нас це був дуже корисний досвід. Моя донька, якій тепер дев'ять, теж ставила такі запитання, тому на ній я міг випробовувати відповіді, які **тзніше** публікував у виданні.

Двоє: батьків, про яких я пишу, стежили за цими розмовами онлайн. І вони приготували для мене випробування, замасковане під запрошення. Чи не хотів би я провести невелику лекцію для батьків у школах, де вчаться їхні діти, і підказати, як розмовляти з молодим поколінням про гроші? Але щоб я не забував, що багат-

ЯК ПОЧАТИ РОЗМОВУ ПРО ГРОШІ

Цікавість, напівправда й одна найкраща відповідь на всі запитання про фінанси (а 111аю:11спро секс і наркотики)

Дітям у домі Кесселів, які живуть у природному заповіднику Топаяга в Каліфорнії, дозволяють проводити перед екраном лігве кілька годин на день, і тільки на вихідних. Старший син Кейден, якому 13, може витратити трохи більше часу, якщо переглядатиме иавчальгі музичні відео на югубі або гратиме в онлайн-гру. Одного дня він сів за комп'ютер і відкрив salary.com. У пошуковикy хлопець набрав «фахівець із фінансового мануван-г'я» - це грофесія його батька. Кілька кліків - і виявилось, що батько Брент заробляє 700 тисяч доларів на рік. Принаймні так подумав хлопець. Насправді цифра не відображала точного фінансового становища родиг!И, до того ж доходи змінювалися рік від року. Та Кейден показав свою знахідку батькові, як ніби це була суперточна інформація. Він так прагнув знайти її, що присвятив пошукам такий ціняий і строго визначений для посидею.ок в інтернеті час.

Брентова робота - гросити ледве знайомих людей відкрити йому таємниці LХНіх податків і пенсійних заощаджень. Після цього він намагається переконати ЮJєнтів поділитися з ним мріями, сподіваннями та тривогами щодо їхніх грошей. Часто ці розмови омиваються щирими сльозами. Але коли сии запропонував відверто поговорити про доходи родини, Брент не зміг навіть назвати точні цифри. «Я вивертався як міг,,,» - зізнався чоловік.

Ця історія наочно показує: діти неймовірно допитливі. Якщо ми ралтом забули, нагадаймо собі: це їхня робота - пізнавати, як влаштовано світ. Гроші - частина щоденного життя, і дуже цінна. Тому, поза сумнівом, діти шукатимуть інформацію про неї будь-якими способами. Вони гуглитимуть і приноситьимуть результати пошуків нам. Вони формуватимуть власну думку на основі підслуханих цифр - правильних, але які в юному віці важко осягнути. Вони з упертою підлітковою впевненістю оперуватимуть неправильними бозна-звідки взятими даними. Вони захочуть говорити на цідражливі теми. Скільки ти заробляєш? Ми багаті? Чи можемо купити квартиру тому безхатькові?

У цьому розділі ми поговоримо про те, що заважає нам відверто розмовляти з дітьми про фінанси. Стробуємо переосмислити речі, які стоять на заваді нашій щирості. А також я поділюся Єдиною та найкращою тактикою, яку знаю, щоб відповідати майже на всі запитання про гроші, що вам ставлять діти. Після цього ми розглянемо складніші запитання й подумамо, що з ними робити.

ЧОМУ ТАК СКЛАДНО ГОВОРИТИ

Неважко зрозуміти, чому ми воліємо змівовати тему, коли діти починають чіплятися до нас зі складними запитаннями про фінанси. Причин кілька. Ми не знаємо, із чого походити. Нас лякає важливість теми. Нам соромно, що ми не заробляємо стільки, скільки батьки їхніх друзів, і нам не хочеться чути звинувачень, що цього замало. Ми дуже добре знаємо власні проблеми: варто було б більше заощаджувати або менше витрачати (чи ще щось таке). Тому говорити про гроші з дітьми, для яких ми маємо бути прикладом, некомфортно.

Крім того, часто батьки думають, що для таких розмов «ще рано». Малі ще погано знають математику, щоб додавати великі цифри, кажуть дорослі, тому ми краще відкинемо запитання й не говоритимемо про фінанси на їхньому рівні. «Цене твоя справа!» - типова відповідь, нечемна й неправдива. Зрештою, справа дітей - бути допитливими. І як члени сім'ї, вони цікавляться і доходами і прибутками.

СПИСИ, ПОЛАМАНІ НАД КИШЕНЬКОВИМИ ГРОШИМА

*Три скарбнички, неоплачуване виконання хатніх обов'язків
і дуже багато терпіння*

До того часу, коли діти поїдуть із дому, щоб навчатися в коледжі (приблизно у 18 років), вони, імовірно, захочуть мати більшість із переліченого: наймоднішу серед однокласниць ляльку; кеди за 150 доларів; ще одні через шість місяців, бо попередня пара вже мала; другу сережку в те саме вухо; велетенські навушники, які закриють усі сережки; купу модних застосунків на телефон; мікроскоп — не менш потужний, ніж у школі; джинси, які коштують більше, ніж рік навчання в коледжі 30–40 років тому; квитки на концерт; машину; айпед; айфон; новий айпед; новий айфон; нову зарядку замість тієї, що загубили, — і так десять разів; куртку від суперкрутого виробника; собаку.

Одночасно з'явиться багато справ, які ви попросите їх зробити: забрати молодшого брата чи сестру з басейну; прибрати у своїй кімнаті так, щоб знову стало видно підлогу; винести сміття; розігріти обід; покосити газон; вигуляти собаку; помити посуд; розвісити прання; купити продукти.

Часто батьки поєднують ці два списки і вчать своїх дітей так: зроби ту чи ту роботу, а ми дамо тобі гроші, і ти зможеш за них щось придбати чи на щось їх відкласти. Роботу називають хатніми обов'язками, а отримані гроші — кишеньковими.

Із цього можна засвоїти урок: тільки якщо ти щось *робиш*, ти можеш *купувати*.

Розумно. Але є одна штука — і нам треба зупинитися й подумати, бо це запитання фундаментальне. Коли ми роздаємо завдання дітям і пропонуємо їм за це плату, чого хочемо досягти?

Коли батьки прив'язують кишенькові гроші до виконання хатніх обов'язків, їм здається, що головну увагу вони приділяють саме роботі, а не грошам. Але дітям є де вчитися робочої дисципліни: від строгих учителів, вимогливих тренерів, диригентів церковних або шкільних хорів. Стійкості й наполегливості вимагають постійні домашні завдання. Перші підробітки для підлітків — теж зазвичай доволі нудна й монотонна праця, але завдяки їй діти можуть відчутти, як воно — мати роботу, пристосовуватися до різних начальників. Підлітків рідко звільняють, зазвичай перші досвіди роботи для них виявляються доволі успішними.

Удома ми, без сумніву, теж маємо привчати їх до праці. Але підлітки мають виконувати хатні обов'язки з тієї самої причини, що й ми: бо ця робота має виконуватися, а не тому, що за це буде грошова винагорода. Якщо діти ставляться до своїх обов'язків недбало, ми можемо позбавити їх інших важливих речей, а не грошей. Хай кишенькові кошти будуть окремим явищем — не зарплатнею, а навчальним інструментом, щораз потужнішим відповідно до того, як сума збільшуватиметься щороку, а разом із нею зростатиме й відповідальність. Цей розділ я хочу перетворити на інструкцію з користування таким інструментом.

ТЕРПЕЛИВІСТЬ: ЦЕ Й ДОСІ ЧЕСНОТА

Кишенькові гроші вчать дітей заощаджувати й витратити: це мистецтво їм навряд чи вдасться опанувати по-іншому. Діти ще не оперують значними сумами, тому якщо вони десь і припустяться помилок, значних наслідків це не матиме. Крім того, головна чеснота, якої можна навчитися завдяки кишеньковим грошам, — терпеливість.

Щоб уміти мудро керувати грошима, треба вміти стримувати бажання негайно задовольнити всі свої забаганки. Але нинішній світ так тисне на людину й так агресивно пропонує «отримати все

НА ЩО ДІТЯМ НАЙКРАЩЕ ВИТРАТИТИ ГРОШІ

*Рейтинг радості, купівельний ритуал бабусі Дани
й важливість музичних магазинів*

Коли Анні Леонард вчилася у старших класах, вона не належала до еліти, яка носила дорогі темні окуляри. У їхній сім'ї, яка жила без батька, було троє дітей, мама працювала медсестрою. Жінці тільки й вистачало грошей, що оплачувати хорошу приватну школу для доньки, а поза тим доводилося жити дуже скромно. Дівчина ж лише спостерігала, як до воріт її школи на 16-річчя учнів підвозили розкішні автомобілі, перев'язані подарунковими стрічками, а потім дорослі сідали за кермо та їхали геть (дітям приїжджати в школу на власному транспорті не дозволялося).

Леонард була активісткою, разом із «Грінпісом» вона подорожувала по світу. У мандрах дівчина зняла короткий фільм «Історія речей» (The Story of Stuff) про забруднення та сміття. Їй хотілося показати людям наслідки їхньої звички: купувати більше речей, ніж справді потрібно для життя. Фільм влучив у яблучко, у самісіньку його середину, оскільки відео відтоді переглянуло 25 мільйонів людей. Із фільму зробили книжку, а потім заснували громадську організацію. Хтось із медіаперсон назвав короткометражку «манією».

До глядацької аудиторії долучилися діти. Учителі показували фільм у класах, повних учнів. Авторку почали просити створити щось на зразок плану уроку на основі відеоматеріалу. Історія про те, як фільм здобув величезну популярність серед педагогів, з'явилася

на першій сторінці New York Times, там само надрукували кілька історій дітей, які переглядали своє бажання купити ще один набір конструктора. Така увага з боку юної аудиторії стала несподіванкою для Леонард: вона не думала про дітей, коли творила свій фільм. «Я знімала “Історію речей” не для школярів», — пояснює авторка. Мене здивувало це зізнання, адже Анні має доньку. Але подумавши, жінка визнала, що змогла так доступно пояснити цикл «життя» речей, бо кілька років поспіль намагалася донести свою ідею до доньки Деві (тепер це допитлива дівчина-підліток).

То як пропонує виховувати сучасну дитину мати, яка наважилася повстати проти бездумного споживацтва? Анні Леонард у реальному житті зовсім не схилена на екотематиці: вона спілкується зі своєю дитиною приблизно так само, як я або ви. У жінки є автомобіль. На спільному із сусідами подвір'ї встановлено басейн і батут — вони, без сумніву, належать до категорії забаганок. Леонард живе не так уже й скромно: її донька час від часу їздить кататися на лижах, а також відвідує клуб скелелазіння. Анні й Деві частенько сперечаються через модні діри на джинсах і блискучі прикраси — так само, як це робимо зі своїми підлітками всі ми.

Кожен із нас має власну історію, пов'язану з купою речей у домі. Кожному з нас знайомі почуття, пов'язані з різними предметами: гордість від того, що маємо якусь річ, на яку довго збирали гроші; вдячність за речі, які передаються з покоління в покоління; злість на дедалі більшу торбу спортивного причандалля, із якого давно вже вирости діти; смуток через те, що рідко використовуємо, але не наважуємося викинути, бо воно чимало коштує. Ніколи раніше людям не було так легко придбати стільки речей і так дешево — хай то буде «швидка мода» з H&M чи фастфуд, який так люблять усі діти. З одного боку, це лякає. Усі ми пам'ятаємо фінансовий крах 2008 року, коли люди витрачали і брали в кредит більше, ніж заробляли. Нам хочеться навчити дітей протистояти цій доступності, захистити їх від бажання піддатися спокусам.

З іншого боку, приємно витрачати гроші на речі та враження, які приносять радість і надовго залишаються в пам'яті. І тут нічого соромитися, тож не варто сварити за це дітей. Навпаки. Пам'ятаю,

НЕВЖЕ МИ ВИХОВУЄМО ДІТЕЙ МАТЕРІАЛІСТАМИ?

*Зубна фея, витрати на заняття спортом і школа,
яка пропагує скромність*

Усе життя батько Бремсона Деві пропрацював у малесенькій оптовій компанії. Щотижня по 80–90 годин він віддавав роботі в непомітному бізнесі, який доставляв товари від виробників до продавців. Бізнес Деві довго протримався на ринку: він пам'ятав іще доставку кіньми й возами та встиг поміняти офісні приміщення у двох різних кінцях Чикаго.

У неділю Бремсонів батько Майк відпочивав, але не розслаблявся. Якщо його дружина витратила 1,29 долара на дволітрову пляшку лимонаду замість 1,09, чоловік починав лютувати й не заспокоювався кілька днів. Бремсонові довелося роками чекати, перш ніж він вступив у місцеву юнацьку спортивну збірну, бо батько не бачив сенсу в тому, щоб оплачувати синові ігри. Купити вживане обладнання для гри в хокей Бремсона заохотила інша родина, і хлопець витратив на це власноруч зароблені гроші: батько відмовився витратити бодай долар на всі ці спортивні прикраси.

Бремсон із братом були не з тих дітей, які ходять у ресторани, мають купу відеоігор і їздять влітку на море. Вони не запитували, чому це так, не задумувались, чи насправді бідна їхня родина, чи батько прагне їх чогось навчити. «Він не розмовляв із нами, хіба коли наказував щось виконати, — пояснює Бремсон, — жодних роздумів про життя, настанов, як робити те чи те».

А проте Бремсон добре засвоїв несловесні уроки робочої етики від батька. Ще з дитячих років він почав працювати: розносив газети, мив посуд у місцевому клубі, а коли вчився в коледжі — підробляв вантажником. Потім Бремсон став бухгалтером: працював в офісі й одне за одним здобував підвищення.

Його вміння оперувати цифрами пригодилося родині в такий спосіб, у який Бремсон навіть уявити не міг. У 2001 році батькові діагностували рак, тож з'явилася потреба, щоб хтось допомагав старому вести справи, поки той лікувався. Бремсонова мати, яка чи хоч раз у житті виписала чек, перетворилася на кур'єра: вона вантажила готівку й документи в машину й везла все в лікарню, де син допомагав батькові розібратися зі справами. «Я почувався судовим аудитором, розбираючись, що до чого, коли і як», — зізнається Бремсон.

Батько, який мав справу зі складним лікуванням, не завжди був притомним, але в часи просвітлення він таки відповідав на синові запитання. І крихта за крихтою збираючи інформацію, відкривши для себе батькову пошту, Бремсон повільно почав розуміти, що Майків бізнес був зовсім не в такому жалюгідному стані, як він думав раніше. Наприклад, на рахунку хтозна-відколи висіло 500 тисяч доларів, які зовсім не давали прибутку.

Коли Бремсон виявив, що немає жодного чека на іпотеку, картинка почала складатися. Батько просто викупив кілька сусідніх будинків, у яких розміщувалися його контори, і всі квартири в них належали йому. Коли Майкова контора розмістилася в цих приміщеннях 1968 року, він зберіг за собою право власності на попередній будинок, у якому теж були квартири. Тож підрахувавши всі прибутки, син зрозумів, що батько заробляє мільйони доларів, і що сама тільки орендна плата може приносити щороку шестизначні суми.

Через рік Майк помер, і Бремсон, його мати і брат успадкували всі будинки. Вони закрили батьків оптовий бізнес, зробили ремонт у старих приміщеннях і найняли компанію, яка стежила за станом будівель. До того часу орендна плата зросла до неба, тож Бремсон зміг покинути роботу бухгалтера. У 36 років він одружився і взявся до виховання своїх двох доньок.